

TOMAŽ IVEŠIČ

Alojzij Kuhar in Miha Krek: Kratki biografiji

Malo je slovenskih politikov, ki so med drugo svetovno vojno odigrali takšno ključno vlogo, kot sta jo Alojzij Kuhar in Miha Krek. Zato je še toliko bolj čudno, da niti eden od njiju nima svojega gesla na spletni *Slovenski biografiji*. Pričujoči prispevek naj bo torej poizkus osvetlitve in razsvetlitve življenjskih poti dveh doktorjev, Alojzija Kuharja in Mihe Kreka.

Alojzij Kuhar se je rodil 18. junija 1895 v bližini Kotelj kot drugi otrok. Njegov mlajši brat je bil znani slovenski pisatelj Lovro Kuhar (Prežihov Voranc). Po dokončani osnovni šoli je oče Alojzija poslal na celovško gimnazijo. Tam je spoznal kasnejšega ljubljanskega škofa Gregorija Rožmana, ko je ta bil prefekt v celovškem Marijanišču. Na predvečer 1. svetovne vojne je vpisal študij bogoslovja ter obiskoval predavanja Lamberta Ehrlicha, ki je imel nanj še poseben vpliv. Ob koncu velike vojne je bil posvečen v duhovnika ter pričel službovati v Črni na Koroškem, vendar se je moral hitro umakniti v Ljubljano, saj so vojni sledili boji za severno mejo. Ko se je Ehrlich kot strokovnjak za Koroško udeležil pariške mirovne konference, mu je tja sledil tudi Alojzij. Pomagal je pri delu delegacije ter hkrati študiral.¹ Ker mu je usoda že v mladostniških letih namenila znanstvo dveh (bodočih) velikanov slovenske katoliške Cerkve, je jasno, da je tudi sam odigral pomembno vlogo.

Miha Krek je preživel popolnoma drugačno, za tisti čas, klasično slovensko mladost. Rodil se je 28. septembra 1897 v Leskovici na Kranjskem. Gimnazijo je obiskoval v Št. Vidu pri Ljubljani z začetnim šolskim letom 1910/1911. Slabo leto po izbruhu 1. svetovne vojne je bil mobiliziran. Služil je v 27. domobranskem pešpolku od 3. junija 1915 do 1. oktobra 1917, nato pa je bil premeščen v I. bataljon 26. pešpolka v Kranju do 23. februarja 1919. V vmesnem času je opravljal tudi izpite in tako ob koncu vojne končal gimnazijo ter začel študirati pravo v Zagrebu. Leta 1921 se je zopet odzval "vabilu" na orožno vajo, vendar je bil zaradi rane na desni podlahti čez nekaj dni odpuščen. Ob tem mu je bila priznana 20-odstotna zmanjšana sposobnost, za katero je tudi dobival invalidsko rento.²

Istočasno je Alojzij še vedno prebival v Parizu. Slednje mu je omogočil Ehrlich, ki je poskrbel za njegovo primerno štipendijo ter službo prefekta v jezuitskem mladinskem

zavodu, kjer je skrbel za študente iz kraljevine, ki so prihajali v Pariz na študij. Tudi sam je tam študiral ter leta 1922 diplomiral iz časnikarstva oz. novinarstva ter leta 1936 doktoriral na sorbonski pravni fakulteti. V Parizu je spoznal tudi Ivana Ahčina, Aleša Beblerja, Rudo Jurčeca itd. Hkrati je pričel sodelovati z glavnim glasilom Slovenske ljudske stranke *Slovenec*, saj je postal pariški dopisnik, pisal pa je tudi za *Domoljuba*. Z veliko težavo so mu politični zavezniki v SLS uredili službo na veleposlaništvu Kraljevine SHS, kjer je postal socialni referent, zadolžen za jugoslovanske delavce. Po pričevanjih je delal zelo vneto, hkrati pa je še vedno maševal. Ivan Ahčin se je leta 1929 vrnil iz Londona ter prevzel urednikovanje *Slovenca*. Leto kasneje se je domov vrnil tudi Alojzij Kuhar, vendar najverjetneje še ni takoj prevzel zunanje političnega urednikovanja časopisa, za katero je skrbela Ivanka Klemenčič. Leta 1932 je Kuhar prevzel uredništvo *Slovenca* v Beogradu, zagotovo pod pokroviteljstvom prvaka SLS (stranka je bila sicer v tistem času v ilegali) dr. Antona Korošca. Zaradi Ahčinovih obveznosti v tujini je Alojzij slednjega zamenjeval kot glavni urednik. Zunanje politično uredništvo je Kuhar popolnoma spremenil. Iz prejšnjih novic, sestavljenih iz uradnih depeš, so se pri *Slovcu* naročili na množico nemških, avstrijskih ter francoskih časopisov. Zaradi kraljeve cenzure je imel Kuhar za pisanje več kot dovolj prostora. Hkrati ga je bilo moč poslušati tudi na ljubljanskem radiu, kjer je vsako soboto zvečer obveščal poslušalce o zunanje političnih premikih. Leta 1937 je službeno potoval na Poljsko in leto kasneje na Čehoslovaško. Istega leta je po posebnem navodilu Korošca odšel tudi v nacistično Nemčijo, kjer se je izdajal za Nemca Jochana Pichlerja iz Jugoslavije. Obiskal je Inštitut za Nemce v tujini ter arhiv univerze v Münchnu. O "šokantnih razkritjih" ni želel govoriti, vendar se je ob tem obisku prepričal, da se bo Tretji rajh skušal razširiti tudi na jug, kjer pa bo uporabil nemško manjšino na enak način kot v Sudetih. Na Čehoslovaško bi naj bil

Kuhar še posebej navezan. Za njegovo poročanje se mu je Čehoslovaška država oddolžila z državnim odlikovanjem belega leva.³

Miha Krek je imel v 20. letih prejšnjega stoletja bolj burno življenje. Po končanem študiju je zamenjal precej služb. Uradno je med junijem 1924 in majem 1927 delal pri advokatu Jakobu Mohoriču kot advokatski pripravnik ter nato nadaljeval z isto pozicijo še pri St. Žitku med januarjem 1929 in majem 1930. V vmesnem času je opravljal prakso na deželnem sodišču. Ukvarjal se je tudi s časnikarstvom. Kar celo leto bi naj bil edini urednik tednika *Pravica*, trikrat po več tednov bi naj nadomeščal urednika *Domoljuba* ter občasno sodeloval pri *Slovcu*. Za kratek čas leta 1925 je služboval tudi v Centralni vinarni, d. d. Vse to kaže na dejstvo, da mu v življenju ni bilo vse postlano in da se je za preživetje moral pošteno namučiti, še posebej, če imamo v mislih, da je julija 1930 uspešno opravil tudi odvetniški izpit ter istega leta doktoriral na Pravni fakulteti v Ljubljani.⁴ Ob uvedbi kraljeve diktature ter razpustitvi političnih strank na verski ali "plemenski" osnovi se je Krek bolj posvetil političnim vprašanjem, kljub temu pa je imel svojo odvetniško pisarno. Ko se je SLS preselila v ilegalo, je Krek (sicer član stranke že od 1921) postal eden izmed 14 oz. 15 zaupnikov SLS, ki so se sestajali v Ljubljani, v stanovanju Franca Gabrovška. Kot obetavnega politika so ga na začetku tridesetih let kandidirali za predsednika Jugoslovanske strokovne zveze, vendar zaman, saj SLS-ova linija ni imela dovolj glasov. Svojo politično nezrelost je dokazal nekje v tem času, ko je posredoval pri notranjem ministru v dobro Marka Natlačna in Antona Ogrizka. Oba bi bila izpuščena iz konfinacije, samo če bi podpisala lojalno izjavo. Ob tem bi Anton Korošec ter Franc Kulovec ostala edina konfinirana SLS-ovca, oddaljena od doma. Kakorkoli že, s smrtjo kralja Aleksandra se je jugoslovanska politična slika dodobra spremenila. S kraljevim regentom (knezom Pavletom Karađorđevićem) je Korošec v letu 1935 naposled

dosegel dogovor o političnem sodelovanju. Sledila je uradna ustanovitev Jugoslovanske radikalne skupnosti, pod pobudo pa se je poleg najpomembnejših mož SLS podpisal tudi Krek.⁵ Ob notranjem ministru Korošču je tudi sam kmalu prevzel ministrsko funkcijo (brez portfelja) ter postal podpredsednik JRZ za Dravsko banovino.⁶ Do Koroščeve smrti je Krek v glavnem ministroval.

Decembra 1940 je SLS za vedno zapustil alfa in omega stranke dr. Anton Korošec. Beograjski krogi so želeli na Koroščevo mesto postaviti Kreka, za katerega so menili, da bi ga bilo moč lažje obvladovati. Vendar se je na strankinem tajnem glasovanju zbor zaupnikov odločil drugače. Predsednik stranke je postal Fran Kulovec, Krek pa je zasedel mesto tajnika. Januarja 1941 je Krek postal prosvetni minister, ob marčevskem puču pa minister brez listnice. Od državnega udara dalje sta se življenjski poti Kreka in Kuharja združili kot še nikoli prej. Na sestanku zaupnikov SLS v Ljubljani konec marca 1941 so le-ti odločili, da odpošljejo Alojzija Kuharja in Franca Gabrovška v tujino k zaveznikom, kjer bi zastopala slovenske in strankine interese pri zaveznikih ter pomagala pri zmagi demokracije nad nacizmom in fašizmom. Kuhar bi naj bil določen naknadno, kot pomoč Gabrovšku, saj slednji ni znal nobenega tujega jezika. Dokumente za odhod sta urejala Kuhar in Krek, saj je Gabrovšek s Kulovcem in Cirilom Žebotom še zadnjič odšel v Ljubljano. 4. aprila 1941 so Kuhar, Gabrovšek ter Krekova družina zapustili Beograd. Na cvetno nedeljo, 6. aprila 1941, je tretji rajh brez vojne napovedi napadel Kraljevino Jugoslavijo ter pričel z bombardiranjem Beograda. Ena izmed prvih žrtev letalskih napadov je bil tudi Kulovec. V manj kot pol leta je SLS zopet ostala brez voditelja. Krek se je z vlado umaknil v Črno goro, od koder so jih Britanci evakuirali, najprej v Palestino in naposled v London.⁷ Medtem pa je Kuhar sprva deloval v New Yorku kot direktor Jugoslovanskega vladnega centra za informacije, nakar se je novembra 1941 preselil v London.⁸

V Londonu sta Krek in Kuhar pripravljala slovenske radijske oddaje, ki so bile edini stik Slovencev s kraljevo vlado v Londonu. Krek se je kot edini predstavnik Slovencev obdržal v vseh vladnih kombinacijah, saj sicer Slovenci ne bi bili zastopani. Torej je bil minister in nekajkrat podpredsednik vlade med leti 1935–1943. To je liberalcem v Sloveniji šlo precej v nos, saj so menili, da "klerikalci" kompromitirajo delovanje begunske vlade ter da so Kuharjeve oddaje "škandalozne". Ob tem je potrebno poudariti, da so tisti liberalci, ki jim je bil v aprilu 1941 ponujen sedež na letalu za prebeg, le-tega zavrnil. Britanci so sicer menili, da je Krek sposoben politik, vendar da ga v resnici usmerja Kuhar, ki bi naj bil "pamet stranke".⁹ Krek je bil decembra 1942 izvoljen za predsednika stranke, kar se je potrdilo s ponovno izvolitvijo tudi po 2. svetovni vojni.¹⁰

Leto 1944 se je izkazalo za prelomno. Krek je zapustil London in se napotil v Rim kot član medzavezniške delegacije za Italijo. Tam je že pričel pomagati slovenskim beguncem ter tako dobil informacije iz domovine. Pridružili so se mu tudi drugi vidnejši Slovenci: Ahčin, Avsenak, Žebot itd. Medtem je v London prišel kot novi minister v Šubašičevi vladi Izidor Cankar. Slednji se je strinjal s Kuharjem in Snojem, da bi se domobranske sile morale pridružiti partizanom, kar pa je Krek vztrajno zavračal, saj so Slovenci v Rimu enačili partizanstvo s komunizmom, kar pa je bilo zanje primarno zlo. Hkrati so, tako Cankar, računali na odcepitev enega kosa Slovenije, kot zaledje Trsta. V Cankarjevih očeh so bili "globoko v izdaji" in je z njimi "opravil za vedno".¹¹

V Rimu je Krek postal tudi predsednik Srednjeevropskega zveznega kluba, v katerem so bili Poljaki, Latvijci, Litovci, Slovaki, Čehi, Srbi, Hrvatje ter Slovenci. Tajnik je bil Ciril Žebot. Program je bil poimenovan *Intermarium* in je zaobjemal ozemlja prej naštetih narodov med Baltikom in Jadranom ter Nemčijo in Sovjetsko Zvezo.¹² Krek je tudi nasprotoval skupni vladi Tito-Šubašić, v Rimu

pa je deloval še kot posrednik za stike med škofom Rožmanom ter papežem.

Ob koncu 2. svetovne vojne je Krek poslal dopise vojaškemu in političnemu osebju, prijateljem in znancem, da bi se preprečila vrnitev domobrancev z avstrijske Koroške nazaj v Jugoslavijo. Vendar pri tem ni imel uspeha.¹³ Za Kuharja imamo bolj skope informacije. Skušal je prepričati vodstvo SLS, naj pristopi na partizansko stran skupaj z domobranci. Torej je sledil isti liniji kot Cankar ter Franc Snaj, vendar se za razliko od slednjih dveh v domovino ni več vračal. Po vojni je ostal v Angliji, kjer je še vedno maševal za tamkaj živeče Slovence, hkrati pa se je posvetil akademskemu življenju. Leta 1949 je doktoriral na Cambridgeu, desetletje kasneje pa je bila posthumno objavljena njegova disertacija,¹⁴ na prelomu tisočletja tudi v slovenščini.¹⁵ V vmesnem času, leta 1950, se je Kuhar preselil v Ameriko, kjer je 28. oktobra 1958 umrl. Posthumno so izdali še njegova zbrana dela o slovenski srednjeveški zgodovini.¹⁶

Krek je ostal v Rimu do leta 1947, kjer je aktivno pomagal slovenskih beguncem pri iskanju novih "domovin" v obeh Amerikah. Tudi sam se je po Rimu naselil v ZDA. Ostajal je v rednih stikih s hrvaškim politikom Vlatkom Mačkom, s katerim naj bi bila na politično povsem isti valovni dolžini, z nekdanjim ministrskim predsednikom Dragišo Cvetkovićem ter s knezom Pavlom, kakor da se od sporazuma Maček-Cvetković ne bi nič spremenilo.¹⁷ Krek se je naselil v New Yorku, ki je postal, tudi zaradi OZN, politično središče sveta. Skupaj z emigracijo iz ostalih držav, ki so bile pod jarmom komunizma, je Krek v začetku petdesetih let osnoval krščansko-demokratsko zvezo za Srednjo Evropo. Predstavljala je krščansko-socialno demokratično alternativo komunističnim režimom. Konferenc te zveze se je redno udeleževal.¹⁸ Leta 1961 je bil na tretjem kongresu zveze v Čilu izglasovan

za predsednika politične komisije. Na tej konferenci so položili temelje Svetovni uniji krščanskih demokratov. Objavljal je številne prispevke v emigracijskih časopisih ter obiskoval slovenske emigrante. Do svoje smrti 18. novembra 1969 v Clevelandu je bil predsednik emigrantske Slovenske ljudske stranke, ki jo je nato prevzel Miloš Stare.

1. Dejan Hrovat, Zunanjepolitična usmeritev časnika Slovenec v času uredovanja dr. Alojzija Kuharja s poudarkom na njegovem delu, magistrsko delo, (Maribor: Filozofska fakulteta, 2015), str. 6.
2. Jože Košiček, "Dokumenti iz arhiva dr. Kreka", v: Zbornik Svobodne Slovenije, (Buenos Aires: Svobodna Slovenija, 1970), str. 81–82.
3. Hrovat, Zunanjepolitična usmeritev časnika Slovenec, str. 6–10.
4. Košiček, Dokumenti iz arhiva dr. Kreka, str. 83–84.
5. Jure Gašparič, SLS pod kraljevo diktaturo: Diktatura kralja Aleksandra in politika Slovenske ljudske stranke v letih 1929–1935, (Ljubljana: Modrijan, 2007), str. 78, 160, 217, 269.
6. Slovenski gospodar, 27. 11. 1935, str. 3.
7. Tomaž Ivešič, "Delovanje dr. Franca Kulovca na čelu SLS in ključni dogodki pred vojno", v: ČZN, leto 2013, št. 1, str. 83–118.
8. Izidor Cankar, Londonski dnevnik 1944–1945, (Ljubljana: DZS, 1985), str. 119.
9. Jerca Vodušek Starič, Slovenski špijoni in SOE 1938–1941, (Ljubljana: samozaložba, 2002), str. 320 in 332.
10. Zbornik Svobodne Slovenije, (Buenos Aires: Svobodna Slovenija, 1949), str. 16.
11. Cankar, Londonski dnevnik, str. 11–13.
12. Ciril Žebot, Neminljiva Slovenija: Spomini in spoznanja iz razdobja sedemdesetih let od Majniške deklaracije, (Celovec: Družba sv. Mohorja v Celovcu, 1998), str. 222–223. Glej tudi: Jonathan Levy, The Internarium: Wilson, Madison & East Central European Federalism, (Boca Raton, Florida: Dissertation.com, 2006).
13. Košiček, Dokumenti iz arhiva dr. Kreka, str. 93–96.
14. Alojzij Kuhar, The Conversion of the Slovenes: And the German-Slav Ethnic Boundary in the Eastern Alps, (New York: league of CSA, 1959).
15. Alojzij Kuhar, Pokristjanjevanje Slovencev in nemško-slovanska etnična meja v vzhodnih Alpah, (Celovec: Mohorjeva, 2001).
16. Alojzij Kuhar, Slovene medieval history : selected studies, (New York ; Washington : Studia Slovenica, 1962).
17. Srdjan Milošević, "Emigrantska pisma Vladka Mačeka knezu Pavlu karadordeviću (1946–1952.)", v: Časopis za suvremenu povijest, leto 2012, št. 2, str. 299–322.
18. Košiček, Dokumenti iz arhiva dr. Kreka, str. 97–98.